

ANADOLU TÜRK BEYLİKLERİNDE SAVAŞ DÜZENİ, SANAT VE TAKTİKLERİ (XIV. VE XV. YÜZYILLAR)*

ORDER OF BATTLE, ART OF WAR AND WAR TACTICS IN ANATOLIAN TURKISH BEYLIKS (XIV. AND XV. CENTURIES)

Kerim Köksal KAYA¹

Öz

Anadolu Türk beyliklerinin kuruluş dinamikleri göz önüne alındığında Türkiye Selçuklu Devleti'nin uç bölgelerinde gaza ve fetih faaliyetlerini yürütmek ve vatan savunması yapmak büyük öneme sahipti. Nitekim bu önemin farkında olarak Anadolu Türk beyleri her türlü askerî faaliyetinde köklü bir geçmişe sahip olan ve sağlam temellere dayanan Türk savaş düzenini, sanatını ve taktiklerini başarıyla uygulamışlardır. Savaşın meydan, kuşatma veya savunma savaşı olmasına göre ordularını düzenleyen ve taktikler uygulayan Anadolu Türk beyleri yeryüzü ve iklim koşulları gibi maddî unsurlara ve psikolojik savaş unsurlarına dikkat etmişlerdir. Meydan savaşı, kuşatma savaşı veya savunma savaşı olması fark etmeksizin o anki şartların gerektirdiği tuzak kurma, sürpriz baskınlar yapma, hendekler kazma, düşmanın ulaşabileceği su ve gıda kaynaklarını zehirleme, düşmanı kıskırtma gibi askerî faaliyetler bu unsurların bazılarını teşkil etmektedir. Bunların yanı sıra Anadolu Türk beylerinin düşmanın savaş hilelerine karşı önlemleri bağlamında bu hileleri lehlerine çevirdikleri görülmektedir. Yapılan bu çalışmada Anadolu Türk beyliklerinin bazılarında örneklerle meydan, kuşatma ve savunma savaşlarında orduların düzeni, savaş taktikleri ve nitekim Türk savaş dinamiğinin ilgili beyliklerdeki tezahürleri araştırılmış ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelime: Savaş hilesi, Ordu, Kuşatma, Savunma, Meydan Savaşı

Abstract

Considering the establishment dynamics of the Anatolian Turkish beyliks, it was of great importance to carry out holy war and conquest activities and to defend the homeland in the border regions of the Turkish Seljuk State. Thus being aware of this importance, Anatolian Turkish beys successfully applied the Turkish war order, art and tactics, which have a deep-rooted history and are based on solid basis in all kinds of military activities. Anatolian Turkish beys, who organized their armies and applied tactics according to whether the war was battle, siege or defense war, paid attention to material elements such as earth and climatic conditions and psychological warfare

* Bu çalışma, Anadolu Türk Beyliklerinin Devlet Teşkilâtında Ortak Kurumlar (XIV. ve XV. Yüzyıllar) başlıklı tezden üretilmiştir.

¹ Dr, Bağımsız Araştırmacı, E-posta: kerimkoksalkaya@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2484-9933

Gönderim Tarihi: 21.09.2022

Yayına Kabul Tarihi: 01.10.2022

Yayın Tarihi: 28.11.2022

Atf: Kaya, K. K. (2022). Anadolu Türk beyliklerinde savaş düzeni, sanat ve taktikleri (XIV. ve XV. Yüzyıllar). *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*. 5 (2). 164-182

elements. Regardless of whether it is a battle, a siege or a defensive war, military activities such as setting up traps, making surprise raids, digging trenches, poisoning the water and food resources that the enemy can reach, and provoking the enemy are some of these elements. In addition to these, it is seen that Anatolian Turkish beys turned these stratagem in their favor in the context of measures against the enemy's stratagems. In this study, with examples from some of the Anatolian Turkish beyliks, the order of the armies in battle, siege and defense wars, the war tactics and indeed the manifestations of the Turkish war dynamism in the relevant beyliks were investigated and tried to be evaluated.

Key Words: Stratagem, Army, Siege, Defense War, Battle

GİRİŞ

Savaşlar için ordu düzenlemek; düşmana karşı üstünlük sağlamak için savaş taktikleri geliştirip bazı hilelere başvurmak Türklerin en eski zamanlarından itibaren yerine getirdiği faaliyetlerdir. Hatta Hun Hükümdârı Mete Han'ın bunu daha organize bir şekilde yürüttüğü, ordusunu muazzam bir şekilde teşkilâtlandığı bilinmektedir (Kafesoğlu, 2007: 282). Bunun yanı sıra Orhun abidelerinde Türklerin düzenli birliklerine, savaş sanat ve taktiklerine dair bilgiler görmek mümkündür (Ergin, 2011: 23, 47-48, 73). Türk hükümdârlarına atfedilen siyasetnâmeler de savaş sanat ve taktikleri hususunda dikkat çekmektedir. Örneğin Yusuf Has Hacib'in Karahanlı devrine ait meşhur siyasetnâmesinde ordunun tanziminden, harekât planlarından, taktik ve hilelere başvurulması gerektiğinden bahsedilmektedir (Yusuf Has Hacib, 1974: 174-180). Selçuklulara gelince onlar da savaşlarında pek çok askerî faaliyeti yerine getirmişler; düşmanı yıpratma ve yıldırmaya yönelik akınlar, sürpriz baskın, sahte ricat, pusu kurma gibi askerî manevraları başarıyla yerine getirmişlerdi². Nitekim Anadolu Türk beyleri de hem Türk askerî kültürünü haiz olması hem Türkiye Selçuklularının askerî geleneklerinin taşıyıcıları olması nedeniyle ordu düzenlerini buna göre tanzim etmişler; sefer ve savaşlarında pek çok askerî hile ve taktiği, zaman zaman kendilerine göre yorumlayarak, uygulamışlardır.

Savaş Taktiğini ve Sefer Organizasyonunu Belirleyen Unsurlar

Savaşın türüne göre uygulanan hile ve taktikler, orduların psikolojik durumları, iklim şartları, coğrafi şartlar, savaş teçhizatı, ordunun konumlandırıldığı nokta, ordunun nasıl konumlandırıldığı, komutanın ve ordunun cesareti, komutanın öngörüsü, ordunun psikolojik ve fizyolojik durumu gibi pek çok unsur savaşın sonucu hakkında belirleyici rol oynamıştır. Türk beyleri ve onların emîrleri savaşın mukadderatını tayin edebilecek bu gibi unsurları savaş öncesinde ve savaş sırasında daima göz

² Bu hususta örnekler için bkz. Salim Koca, *Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür*, Ankara: Berikan Yayınları, 2005, s.165-170; Muharrem Kesik, *At Üstünde Selçuklular Türkiye Selçuklularında Ordu ve Savaş*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2017, s.103-112; Kerim Köksal Kaya, Sinan Tarifci, "I. Haçlı Seferinde Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın Uyguladığı Savaş Taktikleri ve Türk Ordusunun Savaşçılık Özellikleri Hakkında Bir Değerlendirme," *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, (6), 2021, s.55-70.

önünde bulundurur ve savaş düzeni ile taktiklerini bu unsurlara göre belirlerdi. Savaşın dinamik ve karmaşık bir yapısı olduğundan ve düşmanın hamlesinin nasıl olacağı kesin olarak bilinemediğinden, zaman zaman savaş öncesinde belirlenen ordu düzeni ve taktikler savaş esnasında değişebilirdi. Hatta bu hususu Mentешеoğlu Orhan Bey hakkında Ömerî'nin verdiği şu kayıt teyit etmektedir: O “ya merdâne bir şekilde veya hileye başvurarak sürekli savaşır” (El-Ömerî, 2014: 169). Bu kayıt Türk beylerinin şartların gerektirdiği şekilde savaştıklarını anlamak açısından kıymetlidir. Aziz b. Erdeşir'in bazı kayıtları da bu hususu desteklemektedir. Buna göre Kadı Burhaneddîn, Babukoğlu adlı Moğol beyine ve onun adamlarına savaş hikâyelerini ve saldırı taktiklerini anlatmıştı. Ayrıca aynı müellifin kaydına göre Kadı Burhaneddîn'in vezirlik döneminde Niksar seferinden sonra saldırılar ve gece baskınları düzenlenmesi, savaşa girerken alınması gereken tedbirler gibi hususlarda büyük tecrübe edinmesine vesile olmuştu (Esterâbâdî, 2014: 153, 247).

Bir sefer organizasyonu gerçekleştirileceği zaman hazırlıklar günler hatta aylar öncesinde başlardı. Bu hazırlıklar da düşmanı tanıma, kontrol etme, yıpratma ve savaş istikametini tayin etme gibi faaliyetlerden oluşurdu. Örneğin Umur Gazi Trakya bölgesine yapacağı seferlerden önce bölgeyi tanımak için bir keşif birliği göndermek suretiyle düşmanın durumunu değerlendirmişti (Doukas, 2008: 21). Nitekim bey için savaşa başlamadan önce düşmanın durumunu inceleyip analiz etmek son derece önemli bir husustu. Bu şekilde doğru zamanda doğru taktiklerle savaşabilirdi. Örneğin Kadı Burhaneddîn, Amasya Emîri Ahmed'e karşı ordusunu konumlandığında onların duraklama ve çekingen davranışlarından zayıf oldukları sonucuna ulaşmış ve harekâtını buna göre şekillendirmişti (Esterâbâdî, 2014: 311-312). Bu bakımdan düşmanı tanımak/okumak savaş taktiğinin belirlenmesinde önemli bir etkendi.

Savaş taktiği ve organizasyonunu belirleyen başka bir unsur da iklim ve yeryüzü şartlarıdır. Buna göre beylerin iklim şartlarından istifade ettiği, dezavantajlı durumları, avantaja çevirdiği de görülmüştür. Bu bakımdan bazı seferler en zorlu kış şartlarında gerçekleştirilmiş ve bunun müspet neticeleri elde edilmiştir. Örneğin Kadı Burhaneddîn, Ömeroğlu Cüneyd'e destek veren Moğol-Türkmen eşkıyalarına kışın en sert geçtiği dönemde sefer düzenlemişti. Bunun nedeni yaz döneminde ulaşımı zor dağlarda barınan bu eşkıya grubunun kış şartları gereği düzlük yerlere inmesi ve bu durumun eşkıya grubunun tedibini kolaylaştırmasıdır. Gerçekten de bu Moğol-Türkmen grubu kış mevsiminde ikametlerinden tek tek alınarak tutuklanmışlardı (Esterâbâdî, 2014: 321; Yücel, 1991: 120).

İklim şartlarından istifadeden başka coğrafi şartlardan istifade etmek de savaşlarda çok önemli avantajlar sağlamaktaydı. Su kaynakları, tepeler, geçitler ve yollar gibi coğrafi unsurlara hâkim olmak ve savaşılacak bölgeyi iyi bilmek, düşmanın kolaylıkla tuzağa düşmesini sağlayabilirdi. Nitekim Eratna emîrlerinden Kılıç Arslan'ın önerisiyle bölgenin özelliklerini, yollarını, geçitlerini çok iyi bilen bir kişi olarak Kayseri hâkimi Cüneyd, Eratnalıların Erzican kuşatmasında Mutahharten'e desteğe gelen Dulkadiroğlu İbrahim Bey'i durdurmakla görevlendirilmişti. Rakip ordu savaş meydanının

yüksek bir noktada görülünce Emîr Cüneyd'in yardımcısı düşmanı düz alana çekmek gerektiğini bildirerek kendileri için coğrafi dezavantajı ortadan kaldırmayı önermişti (Esterâbâdî, 2014: 163-164; Yücel, 1991: 65).

Türk beylerinin savaş taktiklerini savaştan önce ve savaş sırasında uygulanmalarına göre tasnif etmek mümkündür. Türk beyleri savaş veya kuşatma öncesinde düşmanı kışkırtma, moralini bozma gibi psikolojik savaş taktiklerini; ayrıca tuzak kurma, şehrin veya kalenin suyunu zehirleme veya kesme, hendekler kazma gibi diğer savaş taktiklerini kullanırlardı. Savaş veya kuşatma başladığında ise sahte ricat, pusu ve sürpriz baskınlar, hurûc hareketi gibi taktiklerle düşmana karşı zafer elde etmeye çalışırlardı. Gerçekten de Anadolu Türk beylerinin savaşlarında birtakım hileler uyguladığına dair kayıtlar mevcuttur. Bu kayıtlara göre Germiyan Beyi Alişir'in ordusu savaş hilelerini iyi bilirdi (El-Ömerî, 2014, 158). Dulkadiroğlu Şehsuvar Bey'in Kasım 1471 tarihinde Emîr Yeşbek'e bir savaş hilesi yaptığını İbn Ecâ kaydetmişse de bu hilenin mahiyeti hakkında malumat vermemiştir. Emîr Habil adlı bir emîri Dulkadiroğlu Şehsuvar Bey sürpriz bir baskınla ele geçirmişti (İbn Ecâ, 2019: 31, 99). Eratnalı Mehmed Bey ile Dulkadiroğlu Halil Bey ittifak kurarak 1362'de Memlûkların Malatya naibi Esentemür Tazı'ya karşı bir sürpriz baskın yapmışlardı (Göde, 2000: 97). Beyler ayrıca psikolojik savaş taktiklerine de hâkimdi. Örneğin Kadı Burhaneddîn'in henüz vezirliği döneminde Develi Kalesi kuşatmasında Ali Bey'e söylediği “Onlara [kaledekilere] hissettireceğimiz korku, onları kulluk ve itaat halkasına çeker” sözleri Kadı Burhaneddîn'in psikolojik savaş taktiklerine hâkim bir bey olduğunu göstermektedir (Esterâbâdî, 2014, 146). Anadolu Türk beylerine dair bu tarz örnekleri arttırmak mümkündür. Meydan, kuşatma ve savunma savaşlarında savaş taktiklerinin tezahürlerini ayrı ayrı ele almak konunun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

1. MEYDAN SAVAŞLARINDA ORDU DÜZENİ VE UYGULANAN TAKTİKLER

Geniş bir meydana iki ordunun yaptığı savaşlara meydan savaşı adı verilir. Bu savaşların sonunda kesin bir galibiyet elde edilirdi ve yenen taraf mutlak muzaffer olur, yenilen taraf ise ya imha veya esir edilir ya da imkânını bulursa kaçar (Koca, 2005: 164). Türkler meydan savaşının öncesinde ve meydan savaşı sırasında farklı taktiklerle düşmana karşı üstünlüğü elde etmeye çalışırlardı. Anadolu Türk beyleri de tabii olarak Türk savaş geleneğine uygun hareket etmişler ve meydan savaşı öncesi ve meydan savaşı sırasında savaşın kaderini tayin eden taktiklerle muzaffer olmaya çalışmışlardı.

Meydan savaşlarında Türkler ordu ve savaş düzenini savaş planına uygun olarak birtakım bölümlere tasnif ederek oluştururdu. Bu düzenin kendi içinde pek çok kısmı mevcut olmakla birlikte temelde 3 ana kısımdan müteşekkildi. Bunlar “merkez” (kalb), “sağ kol” (meymene) ve “sol kol” (meysere) idi. Bununla birlikte başka milletlerde de Türklerinkine benzer tarzda savaş düzenleri görmekle birlikte Türk savaş düzeninin kendine özgü bir yapısı mevcut olduğu bilinmektedir. Buna göre başka milletlerin sıkışık düzeninden farklı olarak Türklerin sağ kol, sol kol ve merkez kuvvetleri

birbirinden uzak durur ve buna bağlı olarak saldırıya maruz kalan kanadın dışındaki kuvvetler saldıran düşmanı bir çember içine alarak derhal müdahale edebilirdi (Komnena, 1996: 487). Bu üç temel koldan başka orduların öncü (mukaddime) ve artçı (sâka) kolları da mevcuttu ki bunlar bazen üç temel koldan bağımsız veya üç temel kola dâhil olarak savaşırdı (Esterâbâdî, 2014: 78; Uzunçarşılı, 1988: 107; Yücel, 1991, 78).

Kendisinden önceki Türk devletlerindeki savaş ve ordu düzenlerini muhafaza eden³ Anadolu Türk beyliklerinde meydan savaşlarında orduların düzeni şu şekildeydi: Ordular merkez, sağ kol ve sol kol olmak üzere 3 temel kısma ayrılırdı. Ordunun ortasında (merkezinde) bey ve bazen de vezir bulunurdu. Ordunun sağ ve sol kollarında ise tecrübeli komutanlar ve şehzadeler bulunurdu (Müneccimbaşı, 2014: 142). Ordunun her bir kısmı kendi içinde bir takım gruplara ayrılırdı. Örneğin Kosova Savaşı'nda sağ kol okçu kumandanı olarak Hamidoğlu Hüseyin Bey'in malkoçu⁴, sol kol okçu kumandanı olarak Hamidoğlu Hüseyin Bey'in oğlu Mustafa Bey kendi okçu birlikleriyle birlikte görev almıştı (Müneccimbaşı, 2014: 147; Neşri, 1987: 295). Genel hâliyle bu şekilde düzenlenen orduların vaziyeti, aynı düzen üzerinde savaşın o anki gerektirdiği şartlara göre değişlik gösterebilirdi. Yine bu düzen dâhilinde orduların her bir kanadında atlı ve yaya birlikler bulunurdu (Enverî, Tarihsiz: 101. Karaman Bey'in de Silifke seferinde ordu düzeni merkez, sağ kol ve sol kol şeklinde idi (Şikârî, 2005: 112-113). Karamanoğlu Alâeddîn Ali Bey 1386-87'de Osmanlı Sultanı I. Murad'la olan savaşındaki düzeni ise şu şekilde idi: Merkezde Alâeddîn Ali Bey; solda Samagar, Çaygazan, Barambay ve Tüle oymaklarının birlikleri; sağda Ahi Teberrük ile Savacı Ağa bulunuyordu (Neşri, 1987: 227). Kadı Burhaneddîn de savaşlarda ordularını merkez, sağ ve sol kol şeklinde tanzim ediyordu. Amasya Emîri Ahmed'e, Niksar Emîri Taceddîn'e ve Erzincan Emîri Mutahharten'e karşı savaşlarda Kadı Burhaneddîn ordusunu bu şekilde düzenlemişti (Esterâbâdî, 2014: 162, 273, 290, 311).

Beylik orduları, diğer Türk ordularının yaptığı gibi, meydan savaşına başlamadan önce fiziksel olarak yıpratma faaliyetine girişirlerdi. Bu faaliyetin kapsamında öncü birlikler haberleşme menzilleri, gözcü ve keşif kuvvetlerinin karakolları veya konumları, teçhizat ve gıda depoları, köprüler ve önemli kavşakları gibi unsurlara yani düşman için stratejik açıdan son derece önemli olan noktalara sürpriz baskınlar gerçekleştirirdi. Bunun dışında düşman ordularının atlarını aç bırakmak için otlar yakılır; hem askerlerin hem de onların atları ile diğer hayvanlarını susuz bırakmak için her türlü su kaynağı kullanılamaz hâle getirilirdi (Koca, 2005: 165-167). 1469 yılında Dulkadiroğlu Şehsuvar Bey bu şekilde bir taktikle Memlûklü ordusunu Kadırlı'de imha etmiştir. Buna göre Dulkadir askerleri önemli noktaları ele geçirmişler ve düşmanın güzergâhında iâşe karşılanabilecek merkezleri yok etmiş

³ Anadolu Türk beylikleri müstakil bir devlet olmadan önce de Türk savaş düzenine aşına idi. Örneğin Germiyanlar Eyyubilerin Meyyafarikin hâkimi Melik Gazi'nin ordusunun sol kolunda görev almışlardı. (İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Ala'ıye (Selçukname)*. Cilt 2. (Haz. Mürsel Öztürk) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996, s.56.)

⁴ Malkoç Osmanlılarda akıncı ocağı komutanının unvanıdır. Akıncı ocağı hakkında bilgi için bkz. Abdulkadir Özcan, "Akıncı", *TDV İslam Ansiklopedisi*. Cilt 2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989, s.249-250.)

olmalılar ki Memluk komutanları ordunun ihtiyaçlarından dolayı geri dönmeye karar vermişler; Şehsuvar Bey rakip ordunun iase sıkıntısına düştüğünü anlayınca ilk fırsatta sürpriz bir baskınla saldırıya geçerek bu orduya büyük zayıtlar verdirmeyi başarmıştı (Yinanç, 1989: 68-69). Dulkadiroğlu Alâüdevle Bey, Yavuz Sultan Selim'in İran seferi esnasında orduya malzeme taşıyan yardımcı kuvvetlerine saldırılar düzenleyerek Osmanlı ordusunun yıpratılmasında rol oynamıştı (Arifi, h. 1331: 546; Gelibolulu Mustafa, 1997: 1117). Her ne kadar bu durum daha çok Şah İsmail'in işine gelmiş ve Yavuz Sultan Selim'in gazabını Dulkadirli üzerine çekmiş olsa da Dulkadirlilerin bu taktiği uygulamış olması konumuz açısından önemlidir. Ayrıca bu nedenle Osmanlı ordusunda pek çok hayvanın telef olması ve ordunun harp mukavemetinde büyük bir kaybın ortaya çıkması mezkûr taktiğin oldukça etkili bir savaş taktiği olduğunu gösterir (Tansel, 1969: 104).

Düşman ordusuna giden lojistik desteği kesmeye dair başka bir örneği Şehsuvar Bey'in uyguladığı görülmektedir. Buna göre 1471'de Memluk kuvvetlerine Halep'ten gelecek olan zahire, meyveler ve koyun sürülerini ele geçirmek için bir birlik görevlendirmişti (İbn Ecâ, 2019: 59). Bu şekilde hem Memlûk ordusu beklediği lojistik desteği sağlayamadığı için zayıflayacak hem de elde edilen malzemeler Dulkadir ordusunun ihtiyaçlarını karşılamada kullanılabilecekti. Bu bakımdan düşman ordusuna giden bu tarz maddî desteklerin ele geçirilmesi son derece önemlidir.

Daha önceden yıpratılmış düşmana savaş öncesinde ayrıca psikolojik darbe vurulurdu. Ayrıca bu, savaş başladığında da sürdürülürdü. Buna göre tabl, nakkare çalmak; naralar atmak, marşlar okumak ve hatta kendileriyle ilgili düşmanı korkuya sevk edebilecek hikâyeleri etrafa duyurmak gibi faaliyetler gerçekleştirilirdi (Koca, 2005: 167). Savaş devam ederken düşmanı korkutmak ve psikolojik olarak yıpratmak ve böylece savaşı daha çabuk sonlandırmak için bazı taktikler uygulanırdı. Dulkadiroğlu Şehsuvar Bey Elbistan'da 1484 yılındaki savaşta esir edilen Memlûk okçu askerlerinin başparmaklarını kestirmiş ve serbest bırakmıştı. Bu beyin, böyle bir faaliyette bulunmasının amacı Memlûk ordusunun artçılarına dehşet salmak, onları küçük düşürmek ve onlara karşı psikolojik üstünlüğü elde etmektir (Hoca Saadeddîn, 1979b: 247).

Meydan savaşları öncesinde uygulanan bir taktik de düşmanın hamlesini en iyi şekilde bastırıp ona karşı üstünlüğün sağlanabileceği bir noktada savaşı başlatmaktır. Bey bunu yapabilmek için düşmanı kolaylıkla yok edebileceği bir alana çekmeye çalışırdı. Mesela Dulkadiroğlu Şehsuvar Bey 1467 yılında Memluk ordusunun kendi üzerine hareketini öğrenince önce bu orduyu Çukurova'ya çekip ani bir baskınla ortadan kaldırmayı planlamıştı. Ancak Memluk ordusunun hareketini sürekli izletmiş ve Göksun civarında Turna Dağı'nın eteklerinde saldırı yapmanın daha uygun olacağını düşünmüştü. Nihayet Turna Dağı'nın eteklerine ulaşan Memluk ordusu, Şehsuvar Bey'in daha önce konuşlandığı askerleri tarafından sürpriz bir baskına maruz kalmış ve çok büyük kayıplar vermişti. Hatta üst düzey pek çok Memluk komutanı ya yok veya esir edilmişti. Şehsuvar Bey 1468 yılında tekrar eden Memluk saldırısını bu sefer Antep'te karşılamış ve sahte ricat taktiğiyle Memluk ordusuna karşı önemli bir zafer daha elde etmişti. Buna göre mezkûr bey Memlûk ordusunu izlemeye almış ve

saldırı için en müsait anı beklemişti. Bu anın gelmesi Memlûklere ait keşif kuvvetlerinden birine sürpriz baskınla başlamıştı. Ardından Memlûklerin asıl ordusu ormanlık bir alana doğru çekilmiş ve burada tekrar bir sürpriz baskınla çok sayıda Memlûk emîri ve komutanı ya esir edilmiş veya katledilmiştir (Yinanç, 1989: 65-66). Anlaşıldığına göre beyler düşmanı savaşa çekmek istedikleri yerleri iyi tanıyorlardı. Nitekim Dulkadiroğlu Alâüddeve Bozkurt Bey, Safevilerin kendi topraklarına hareketini öğrendiğinde Turna Dağı eteklerine düşmanı çekmeye çalışmış ve bu dağın muhkem kesimlerinde 4.000 veya 5.000 kişilik ordusunu pusuya yatırmıştı (İbn Kemal, 1997: 254-255). Kadı Burhaneddîn de benzer taktikleri bazı savaşlarında uygulamıştı. Buna göre o, H. 785 (1383/84) yılında Emîr Ahmed'i kendi üzerine çekmek ve onu savaş meydanında karşılamak için ordusunu Endiz Kalesi'ne yönlendirmişti. Bu şekilde Emîr Ahmed şayet Endiz Kalesi'ni savunmak isterse Kadı Burhaneddîn'in ordusuyla Kazâbâd'da karşılaşacaktı. Tam tersi durumda ise yani Emîr Ahmed gelmezse bu sefer Kadı Burhaneddîn Endiz Kalesi'ni alarak yine bu stratejisinden kazançlı çıkacaktı (Esterâbâdî, 2014: 290).

Düşmanın geçebileceği muhtemel güzergâhlara çukurlar kazarak tuzaklar oluşturmak ve düşmanın o çukurlara düşürülmesini sağlamak da sıkça uygulanan bir savaş öncesi taktiğiydi. Türkiye Selçuklularından Rükneddin Kılıç Arslan ile Çobanoğulları, Moğol ordusunun geçeceği istikameti tahmin ederek çukurlar kazdırmıştı (Aksarayî, 2000: 139).

2. KUŞATMA SAVAŞLARINDA ORDU DÜZENİ VE UYGULANAN TAKTİKLER

Kuşatma savaşlarının amacı kale veya şehrin ele geçirilmesidir. Kuşatma için harekete geçen komutan ordusuyla ele geçirmek istediği yere gelince ordugâhını kurdurup, Türk savaş geleneğinin bir hususiyeti olarak düşmana aman teklifinde bulunur; şayet düşman aman teklifini kabul etmezse kuşatma savaşı başlardı (Kesik, 2017: 160). Bu savaşlarda beyin ve komutanların savaşıacağı yer önceden belirlenir ve kuşatılan yerin mümkün olan her cenahından kuşatılması sağlanırdı. Bey, her bir emîrini ve diğer komutanlarına şehir kapılarını tutturur, ardından elindeki imkân dâhilinde bir veya birden fazla kuşatma unsurunu kullanarak kuşatmayı başlatırdı. Kadı Burhaneddîn'in Kayseri'yi ilk kuşatmasında birden fazla kuşatma unsuru kullanıldığı ve bahsettiğimiz şekliyle kuşatmayı başlattığı görülmektedir. Buna göre Kadı Burhaneddîn şehrin dışına karargâhını kurmuş; mancınık, merdiven gibi kuşatma araçlarını yerleştirmişti. Her bir emîrini kale etrafına taksim etmiş ve hatta şehir kapılarından bir tanesini Moğol oymaklarından gelen asker grubuna teslim etmişti. Sultanın saldırı emriyle bir yandan mancınıklar duvarları döverken, öte yandan şehir kapıları ateşe verilmişti (Esterâbâdî, 2014: 294; Yücel, 1991: 109). Kuşatma cenahlarına yapılan görevlendirmeler rasgele yapılmazdı. Örneğin başkomutandan yani beyden sonra en kıdemli komutan olan melikü'l-ümerâlar kalenin büyük kapısı önü ve diğer önemli mevzilerde savaşırlardı. Kadı Burhaneddîn, Eratna Beyliği'nin veziri iken melikü'l-ümerâlığına da bağlı olarak Niğde'de ve Aksaray'da büyük kale kapısı önünde savaşmıştı (Esterâbâdî, 2014: 147, 149).

Bazen kuşatma cenahları savaş hileleri için aldatıcı rollerde kullanılırdı. Örneğin Eratnalı Ali Bey'in Erzincan kuşatması öncesi topladığı savaş divânında Vezir Kadı Burhaneddîn düşmanı aldatmak için Sivas tarafından hareket edilmesini; zira her zaman Sivas tarafından Erzincan'a hareket edildiği için düşmanın kendilerini bu sefer de oradan geleceğini zannedeceğini belirtmiştir. Bundan sonra arkadan gelen ikinci birliğe haberciler gönderilip Erzincan yolu tarafından gitmeleri emredilerek düşmanı gafil bir şekilde yakalamayı önermişti. Ancak ordu içindeki kopukluk bu planın sağlıklı bir şekilde uygulanmasına mani olmuştur (Esterâbâdî, 2014: 160).

Kuşatma savaşları meydan savaşları gibi ani sonuçlanan bir savaş türü değildi. Bilakis kuşatma savaşları daha fazla zaman ve sabır isteyen; hazırlıkları aylar hatta bazen yıllar öncesinden başlayan savaşlardı. Anadolu Türk beyleri de ele geçirmek istediği kale veya şehri kuşatmak için bazen aylar öncesinden uzun sabır gerektiren kuşatma faaliyetlerine başlardı⁵. Bu faaliyetlerin temeli kuşatılacak kalenin giriş çıkışlarını tutarak kale halkının iâşesini kontrol altına almak ve onları çaresizliğe sevk ederek kaleyi kolayca ele geçirmeye dayanıyordu. Örneğin Kadı Burhaneddîn, Hacı Arif Şah adlı emîrine Çekerek Kalesi'nin giriş çıkışlarını tutmasını emretmiş ve adı geçen emîr de bu kalenin giriş çıkışlarını tutarak kale halkını büyük bir sıkıntı ve çaresizlik içinde bırakmıştı. Yine aynı bey Endiz Kalesi'ne yöneldiği zaman da askerlerin bir kısmı kalenin giriş ve çıkışlarını tutmakla görevlendirmişti. Hatta kuşatılacak kaleyi kontrol altında tutmak için bazen çok daha masraflı işlere girişilirdi. Havale kulesi adı verilen bir tür gözetleme kulesi veya küçük kale inşa edilerek kuşatılacak kale veya şehir abluka altına alınır ve böylece kale veya şehrin dışarıyla bağlantısı kesilirdi. Kadı Burhaneddîn Tokat yakınında ve ayrıca Turhal Kalesi'ni ele geçirmeden önce yanına havale kuleleri yaptırmıştı. Mezkûr beyin bu kuleyi yaptırtmasının nedeni Turhal Kalesi'ne her türlü giriş-çıkışın kontrolünü sağlamak, kaleye gıda maddelerinin girişini engellemek ve böylece oradaki temel ihtiyaç maddelerinin tükenmesini bekleyerek kaleyi daha kolay bir şekilde ele geçirmektir (Esterâbâdî, 2014: 290, 292, 307, 310). Karamanoğlu II. Mehmed Bey Ankara civarındaki Sivrihisar'ı kuşatıp ele geçiremeyince en azından orayı abluka altında tutmak için yakınına bir havale kulesi inşa ettirmişti (İnalçık, 2015: 116). Ayrıca şehir ve kale kuşatmalarından önce düşmanı yıpratmak için pek çok sürpriz baskınlar yapılırdı. Aydınöğlu Umur Bey'in İzmir'de Latinlerin hâkim olduğu kaleyi iki buçuk yıl süren kuşatmasında düşmanın gafil olduğu zamanlarda pusular kurduğu ve sürpriz baskınlar yaptığı bilinmektedir (Enverî, Tarihsiz: 31).

Kuşatma savaşından önce düşmanın iâşesini kesmek için iklim durumu hesaba katılırdı ve buna bağlı olarak kuşatma hazırlıkları çiftçinin hasat zamanından itibaren başlayabilirdi. Gerçekten de

⁵ Gerçekten de kaleleri ele geçirmenin sabır gerektiren bir iş olduğu dönemin askerî anlayışında da yer etmişti. Örneğin Memlûk Sultanı Melik Eşref Barsbay'ın 1433 yılındaki Âmid kuşatmasında sabırsız davranması üzerine büyük emîrler sultana kalelerin bir günde veya bir ayda alınamayacağını, Emîr Timur'un bile, çok kalabalık bir orduya sahip olmasına rağmen, 20 yıl boyunca kuşattığı kaleler olduğunu ve kalelerin içeri girilmesini engellemek için yapıldığını hatırlatmıştı. (İbni Tagrıberdi, *En-Nücümü'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*. (Çev. D. Ahsen Batur), İstanbul: Selenge Yayınları, 2013, s.479.)

Kadı Burhaneddîn vezirliği döneminde Develi Kalesi kuşatmasında Ali Bey’le istişarede bulunurken Ali Bey’e “kalenin sağlam olması, tek başına onun fethedilmez olması demek değildir. Kale ne kadar sağlam olursa olsun, içindekilerin yeteri kadar yiyecek ve içeceği bulunmazsa, orayı koruyup savunamaz. Böylece çabukça istila edilir” demişti (Esterâbâdî, 2014: 145-146). Bu ifadelerden kuşatma işinin sabır gerektirdiği ve kale kuşatmalarında kalenin erzaksız bırakılmasının fetih işini son derece kolaylaştıracağı anlaşılmaktadır. Bununla ilgili birkaç örnek vermek gerekirse Gemlik’in Osmanlılar tarafından fethinden önce hasat mevsimi beklenmiş ve bu zaman geldiğinde hasat mahsullerinin bir kısmı ordu için ayrıldıktan sonra geri kalanı yok edilmişti. Bu şekilde yiyecek sıkıntısı çekecek olan düşmanın teslim olması daha kolay olacaktı. Kış mevsimi geldiğinde ise gerçekten de durum Orhan Gazi’nin düşündüğü gibi oldu ve halk yiyecek konusunda sıkıntıya düştüğünden aman isteyerek kaleyi teslim etti (Müneccimbaşı, 2014: 114-115). Benzer taktiği Kadı Burhaneddîn Tokat Kalesi’ni ele geçirirken uygulamıştı. O, kale halkının zahireyi hasat edip kaleye taşımadan önce yolları tutup; kaleye giriş-çıkışları yasaklamayı planlamıştı (Yücel, 1991: 95). Karamanoğlu II. Mehmed Bey de 1416 yılında Bursa kuşatmasında şehre su sağlayan Pınarbaşı suyunu kesmeye çalışmıştı. Buna göre Pınarbaşı suyu birtakım lağımlar açılarak etrafta bulunan bir dereye akıtılmak istenmiş; ancak Hacı İvaz Paşa bu işle ilgilenen lağımcı birliğini imha edince başarılı olunamamıştır (Âşık Paşazâde, 2003: 151). Her ne kadar Karamanoğullarının bu kuşatması, Hacı İvaz’ın ihtiyatından dolayı başarılı olamadıysa da Anadolu Türk beylerinin kuşatma sanatında çok çeşitli yöntemler uyguladıkları konusunda önemli bir örnektir.

Bey, kuşatma düzeninin oluştururken kuşatma yapılacak alana veya kaleye hâkim bir yerden saldırı için en zayıf noktanın belirlenmesi amacıyla gerekli incelemeleri yapardı. Örneğin Karamanoğlu Mehmed Bey, Antalya’yı kuşattığında saldırı için en uygun yeri belirlemek maksadıyla şehrin etrafını atıyla epeyce seyretmişti (Hasan-ı Rumlu, 2006: 184; Neşri, 1995: 591). Kadı Burhaneddîn, Kayseri Hâkimi Ömeroğlu Cüneyd’i tedip için Kayseri’ye hareket ettiğinde ilk planının başarısız olması üzerine pusudan çıkarak yüksek bir tepede konumlanmış ve etrafı seyretmişti (Esterâbâdî, 2014: 316). Bu hareketin nedeni yeni bir saldırı ve kuşatma planıyla ilgili olmalıdır.

Türk beyleri, kuşatma savaşlarında psikolojik harp unsurlarını da kullanırlardı. Bunlar düşmanı aldatmak, korkutmak, propaganda yürütmek gibi unsurlardı. Düşman psikolojisini etkilemenin bir yolu orduyu olduğundan kalabalık göstererek düşmanı aldatmak veya kuşatan orduya destek birliklerin gelmekte olduğu algısını kuşatılanlar üzerinde oluşturmaktır. Buna göre yukarıda bahsedilen Karamanoğlu tarafından Bursa’nın kuşatılması esnasında yangın çıkarma faaliyeti Hacı İvaz Paşa tarafından engellenince Karamanoğlu Mehmed Bey bu sefer düşmanı yıldırma için ordusuna destek geldiği algısını oluşturmaya çalışmıştır. Gece karanlığından da istifade ile Karamanoğlu Mehmed Bey, karargâhında olması gerekenden fazla ateş yakıtılarak uzaktan kalabalık bir karargâh görüntüsü oluşturmaya çalıştı. Bu sırada karargâhından bir grup askeri ayırarak bir tepe üzerinde konuşlandırdı. Sabah olunca tepede konuşlandırılan bu askerler tabl ve alemleriyle savaş

naraları atarak sanki destek olarak gelmiş kuvvetler gibi yürüyüşe geçmişlerdir. Öte yandan Karamanoğulları kuşatılanlara, tepelerden gelenlerin destek askeri olduğunu duyurmuşlar; bu durum karşısında Hacı İvaz Paşa tedirginlik yaşamışsa da, casusları sayesinde tepeden inen askerlerin destek olarak gelmediğini ve bunun bir savaş hilesi olduğunu öğrenmişti (Neşrî, 1995: 521).

Aydinoğulları beylerinin de psikolojik harp unsurlarına hâkim olduğu ve bunu başarıyla uyguladıkları görülmektedir. Umur Bey'in Kili seferinde, düşmanı yıpratmak ve korkutmak, buna bağlı olarak teslim olmalarını sağlamak adına oldukça dikkat çekici bir psikolojik taktik uygulanmıştı. Buna göre Umur Bey'in karargâhtaki çadırının önünde esirler bir araya toplanmış ve bir dîvan kurulmuştu. Burada önce bir kısım esirler öldürülmüş ve kalan esirler bu durumdan oldukça müteessir olmuştu. Öldürülen esirlerin cesetleri, kalan esirlerin göremeyeceği bir alana taşınmıştı. Ardından ateşler yakılmış, bu ateşlerde koyun etleri pişirilmiş ve dîvândaki emîrlere tarafından yenmişti. Geriye kalan esirler pişirilen koyun etlerini öldürülen soydaşlarının eti zannederek büyük bir dehşete kapılmışlardır. Psikolojik savaşın bir gereği olarak bu esirler serbest bırakılarak kovalanmış ve gerçek sandıkları bu olaya bağlı olarak sahip oldukları yerleri terk etmişlerdir (Enverî, Tarihsiz: 71).

Psikolojik harbin başka bir boyutu ve silah kullanmadan kale ele geçirmenin bir yolu propaganda faaliyetleri idi. Bu tarz faaliyetlerde amaç kale ahalisini ve ümerasını propaganda ve vaatlerle kendi tarafına çekmektir. Kadı Burhaneddîn Tokat Kalesi'ni kendisine tâbi kılmak için ilk başta propaganda faaliyeti yürütmüşse de bunda istediği neticeyi alamamıştı. Propaganda faaliyetlerinde kâsıdlar, casuslar ve hatta emîrlere aktif rol oynayabilirlerdi. Kadı Burhaneddîn Tokat Kalesi'ne kâsıdlarla mektuplar yollamış; kalede bulunan birtakım emîrlere kendi tarafına çekmeye çalışmıştı. Ayrıca kalede bulunan Hacı Şadgeldi taraftarlarını ve korku ortamını bertaraf etmek göreviyle en yakın emîrlere Emîr Pir Ali ve Yusuf Çelebi'yi bir kısım adamıyla Tokat Kalesi'ne göndermişti (Esterâbâdî, 2014: 248).

Bir şehir kuşatıldığında görünürdeki en büyük engeli kuşatılan şehrin surları ve kapıları teşkil etmekteydi. Surları ve kapıları yıkmak ve şehre girebilmek için birtakım faaliyetler yürütülürdü. Bu faaliyetler imkânlar dâhilinde gerçekleştirilirdi. Şayet mancınık atışı yapılacak bir imkân mevcutsa; örneğin yeterli sayıda ve irilikte kütük ve taşlar temin edilebiliyorsa surda bir gedik açmak için genellikle mancınıkla surlar dövülürdü. Ancak herhangi bir sebepten dolayı bu imkânlar sağlanamadıysa lağımçı birlikler surların dibine sızmaya çalışır ve bu birlikler sızdıkları takdirde sur dibinde kazma ve küreklerle çukur kazmak suretiyle gedik açılmaya çalışılırdı. Buna göre kazılan çukur içine kütükler yerleştirilir ve yerleştirilen kütükler yakılarak sur çökertilmeye çalışılırdı. Kütükler bu tarz taktikte iki amaca hizmet ederdi. İlk olarak çukurlar kazıldıkça altı boşalan surun çökmesini ve tabii olarak çukuru açan lağımçıların enkaz altında kalmasını önlemek amacıyla kütükler çukurun kazıldığı son noktaya dek dizilir ve böylece bir kolon vazifesi görürlerdi. İkinci olarak lağımçıların gedik açma ve kütükleri kolonlar halinde dizme işi bitince lağım içinde yanıcı bir düzenek oluşturulup, lağımçıları çukurdan dışarı çıkardı. Akabinde açılan çukur içinde yangın çıkartılır ve çıkan

yangın neticesinde önceden dizilmiş kütükten kolonlar yanmaya başladılar. Bu yangın nedeniyle altı boşalan surlar mukavemet edemeyerek çökerdi⁶. Yani kütükler lağımcılar kazı yaparken surların çökmesine engel olurken, kazı bitince yangınla birlikte surların çökmesine de neden olurdu. Kadı Burhaneddin Çekerek Kalesi'ni ikinci kez kuşattığında bir yandan mancınıklarla kale dövülürken; öte yandan lağımcılar kalede bir delik açmak için kazmış; bir birlik de keser ve baltalarla kale kapısını parçalamıştı. Yine aynı bey, Endiz Kalesi'ni kuşatırken kalenin yanında delikler açılmıştı. Bu nedenle kalenin düşeceğini anlayan kale halkı teslim olma yolunu seçmişti (Esterâbâdî, 2014: 292, 360).

Bu arada yangından sadece surların çökertilmesinde istifade edilmiyordu. Kapıları yakmak ve hatta kuşatılan kale veya şehirde büyük bir yangın çıkarmak suretiyle fetih gerçekleştirilmeye çalışılabilirdi. Bununla birlikte kuşatılan şehirde yangın çıkarmak bazen kuşatan ordunun işini kolaylaştırıldığı gibi bazen işe yaramayabiliyordu. Örneğin Karamanoğulları, Gıyaseddin Siyavuş'u tahta çıkarmak için Konya'yı kuşattığında Konya'nın Atpazarı ve Çaşıngır kapılarını tutuşturmuş ve bir saat kadar süre içinde şehirde büyük bir yangına neden olarak Konya'yı ele geçirebilmişlerdir (İbn Bibi, 1996: 205). Konya'nın ele geçirilmesinde işe yarayan yangın Karamanoğlu II. Mehmed Bey'in Bursa kuşatmasında işe yaramamıştır. Buna göre Karamanoğlu II. Mehmed Bey, Çelebi Mehmed'in Musa Çelebi'nin peşinden gitmesini fırsat bilerek Bursa'yı kuşatmıştı. Bu kuşatmada şehirde büyük bir yangın çıkararak ateşi söndürmek için ulaşılabilir su kaynaklarını da engelleyip suyun akış istikametini kazdırdığı lağımlarla hisar yanındaki dereye doğru çevirmişti. Ancak Bursa'yı savunan İvaz Paşa, Karamanoğlunun kazdırdığı lağımları yok ettirmiş ve kazma ile şehrin içinden suyun akış yönünün şehre girmesini sağlamış, yangını etkisiz hâle getirmiş ve Karamanoğlu Mehmed Bey'in kuşatma planını bozarak onun başarısızlığa uğramasına neden olmuştur (Hasan-ı Rumlu, 2006: 93; Neşri, 1995: 519; Öztürk, 2000: 62).

Kale ve şehir ele geçirmenin başka bir yöntemi de sızma faaliyetleridir. Özellikle beylik orduları henüz kuşatma aletlerine sahip olmadığı zamanlarda kendileri için farklı ve çok daha pratik kuşatma taktikleri uygulamışlardır ki kaleye veya şehre sızma faaliyetleri bu konuda dikkat çekmektedir. Bu hususta Germiyanogullarının Alaşehir civarındaki Tripolis'i ele geçirmek üzere uyguladıkları yöntem kayda değerdir. 1306 yılında Germiyanoglu Yakub Bey, büyük kuşatma aletlerinden yoksun olarak Tripolis'i kuşatmış; ancak burasının kolay bir şekilde fethedilemeyeceğini anlamıştı. Şehir halkının açlıkla mücadele ettiğini bilen Yakub Bey, şehir halkına yiyecek satma teklifini iletmişti. O sırada etrafta büyük bir Germiyan kuvveti göremeyen şehir halkı bu teklifi kabul etmiş ve böylece Germiyanogulları için Tripolis'e sızma fırsatı doğmuştu. Buna göre içlerinde düşmanın buğday ve bir takım yiyecekler olduğu düşündüğü çuval ve sandıklar şehre sokulmuş; ancak sanılanın aksine bu çuval ve sandıkların içinde Germiyan askerleri gizlenmişti. İçeri sızdırılan bu

⁶ Bu hususta birkaç örnek için bakınız: Willermus Tyrensis, *Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği*. (Çev. Ertan Ayan). İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2016, s.124; İbn Kalânîsî, *Şam Tarihine Zeyl*. (Çev. Onur Özatağ). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, s.154.

Germiyan askerleri gece yarısı ortaya çıkarak şehrin kapılarını içerden açmış, dışarıdaki Türk askerlerini şehre almışlar ve bu durum karşısında şehir halkının yapacak bir şeyi kalmadığından Tripolis Türklerin eline geçmiştir (Baykara, 2017: 8). Görüldüğü üzere bu tarz bir kuşatma taktiğinin temeli muhtelif usullerle sızma faaliyetidir. Başka bir sızma faaliyeti örneğini de Karamanoğullarında görmek mümkündür. Karamanoğulları, Germiyanogullarından farklı olarak kıyafet unsurunu gizlenmek için kullanmıştır. Buna göre Karamanoğulları tarafından Ermenek Kalesi'nin fethinde kale dışındaki kişiler ele geçirilerek onların elbiseleri giyilmiştir. Havanın yağmurlu olmasından dolayı Karaman askerlerinin elbiselerle iyice sarınmış olmaları da dikkat çekmelerini önlemiştir. Gece karanlığının ve yağmur yağışının verdiği fırsatla kendilerini kale halkı gibi gösteren Karamanoğulları, kaleye sızarak fetih işini başarıyla yerine getirmişlerdir (Neşri, 1987: 45).

Kaleler bazen içerden bir müdahaleyle de ele geçirilebilirdi. Örneğin Eratna Beyliği'nin Niğde'yi Karamanlılardan kale içinde bulunan Kadı Burhaneddin'in amcasının oğlu Mustafa Bey'in girişimleriyle aldığı bilinmektedir. Buna göre Mustafa Bey, kale içinde bulunan Niğde ileri gelenleriyle ittifak etmiş ve oradaki Karamanoğulları askerlerine saldırmış; bu saldırının başarıyla sonuçlanması neticesinde içerden kale kapısı Kadı Burhaneddin'e açılmış ve Niğde bu şekilde ele geçirilmiştir (Esterâbâdî, 2014: 149; Yücel, 1991: 61). Bununla birlikte Mustafa Bey'in içeriye ne şekilde sızdığı hususu meçhuldür.

Türk beyleri sürpriz baskınlarını sadece meydan savaşlarında değil; kale kuşatmalarında ve hatta kale savunmalarında da uyguluyorlardı. Karamanoğlu Nure Sofu Ereğli Kalesi için yapacağı kuşatmada, ordusunun iki birliğini pusuya yatırmıştı (Şikârî, 2005: 103). Nure Sofu'nun bu hareketiyle kalede savunma yapan düşmanı dışarı çekmek ve kale kuşatmasını bir meydan savaşına dönüştürmek amacı taşıdığı söylenebilir.

Ermenek'in ele geçirilmesinde Karamanoğulları iki aşamadan oluşan sürpriz baskınlar yapmış ve bu şekilde başarıya ulaşmıştır. Bunun ilk aşaması Ermenek yerlileri tarafından düzenlenen bir panayırda gerçekleşmiştir. Buna göre Kerimüddin Karaman maiyetindeki Karamanlılar mezkûr panayırda bir baskın hareketiyle saldırı gerçekleştirmişler ve bu saldırı neticesinde Ermenek halkının elbiselerini ele geçirmişlerdi. Sürpriz baskının ikinci aşaması ise hava kararınca başlamıştır. Buna göre Karamanlılar panayırda elde ettikleri elbiseleri giymişler ve böylece kendilerini Ermenek'in ahalisi gibi göstererek havanın karanlığından ve yağmurlu olmasından istifade ederek Ermenek Kalesi'ne sızmışlardı. Bu sızma girişimi başarıyla sonuçlanmış ve Ermenek Kalesi ele geçirilmiştir (Neşri, 1987: 45; Gelibolulu Mustafa, 2006: 143). Şikârî, Ermenek'in fethini detaylı bir şekilde anlatmasa da Turgutlu ve Bayburtlu Türkmenlerinin burada da pusuya yatırıldığını kaydetmektedir (Şikârî, 2005: 106).

Silifke'nin ele geçirilmesi de benzer bir sürpriz baskın hareketine bağlı olarak gerçekleşmiştir. Buna göre Karamanlılar, Silifke Kalesi'nin komutanlarıyla yakın arkadaşlık kurmuşlar ve bu

arkadaşlığa binaen Silifke'ye rahat bir şekilde girip/çıkarmâle gelmişlerdi. Bu durumun verdiği rahatlık ve fırsatla Karamanlılar, kaleye girdiklerinde sürpriz bir baskınla kale hâkimini öldürmüşler ve böylece Silifke'yi ele geçirmişlerdi (Gelibolulu Mustafa, 2006: 144).

Bütün bunların yanında son olarak belirtmek gerekir ki her zaman bir şehir veya kalenin fethi savaş yoluyla olmuyordu. Bazen de diplomatik yollarla şehir veya kaleler teslim alınabiliyordu. Örneğin Şeyh Necib, Tokat Kalesi'nin masraflarını karşılayamadığı ve güvenliğini sağlayamadığı için adı geçen kaleyi Kadı Burhaneddîn'e kendi isteğiyle teslim etmişti. Bundan başka Tokat-Amasya civarında bulunan Karahisar Kalesi'nin asıl idarecisi Nebi'nin ölmesi üzerine onun kardeşi, Kadı Burhaneddîn'e haber göndererek güvendiği bir adamını yollaması hâlinde kaleyi teslim edeceğini bildirmişti (Esterâbâdî, 2014: 300, 310).

3. SAVUNMA SAVAŞLARINDA ALINAN TEDBİRLER VE UYGULANAN TAKTİKLER

Anadolu Türk beyleri bazen de kuşatılan ve savunma yapmak durumunda kalan taraf oluyordu. Savunmalar sur içinde, kalede veya muhkem bir muhitte yapılabiliyordu. Nerede yapılırsa yapılsın savunan taraf birtakım önlemler alırdı. Bu önlemler temelde savunulan yeri berkitmek, savunma teçhizatlarını savaşa hazır hale getirmek ve mümkünse mütteliklerden yardım talebinde bulunmak şeklinde ele alınabilir.

Kaleler inşa edilirken öncelikle savunma hususundaki elverişliliğine bakılırdı. Düşman kuşatmasını olabildiğince zora sokacak; aynı zamanda kaynak ve dışardan desteğe de kolayca ulaşılabilir, şehre hâkim bir konumda olmasına dikkat edilirdi. Kalenin savunmaya mahsus birtakım unsurları mevcuttu. Beyliklerin hâkim olduğu kalelerde de tespit edebildiğimiz kadarıyla bu unsurları belirtmek ve değerlendirmek konunun anlaşılmasını sağlayacaktır.

Kale güvenliği ve savunmaya yönelik maddî unsurlarını şu şekilde sıralamak mümkündür: Bunlar hendekler, surlar, mazgallar, devriye veya seğirdim yolu, ana kule ve diğer kulelerdir. Ayrıca bunları destekleyen köprüler, kapılar, sığınaklar gibi yan unsurlar kale güvenliği ve savunmasında önemli rol oynarlardı. Bey bütün bu ve buna benzer unsurları savunma öncesinde veya esnasında sürekli denetlerdi. Kadı Burhaneddîn Sivas'ı Memlûklara karşı savunurken burçları, kale duvarlarını, menfezleri kapıları denetlemek için şehrin etrafında dolanmış ve böylece şehrin savunma gücü hakkında fikir edinmişti (Esterâbâdî, 2014: 346). Bahsi geçen bu unsurların mevcudiyetinin ortak amacı şehir savunmasının başarıyla sağlanmasına yardımcı olmaksada her birinin kendine özgü bir vasfı mevcuttu. Surların veya kalenin dibinde açılmış olan hendekler kuşatan düşmanın sur veya kale dibine sokulmasını engellerdi. Böylece sur veya kale dibine düşmanlar merdiven veya halat atamaz, koçbaşı sokamazdı. Dulkadiroğulları hâkimiyetindeki Antep'in Memlûkler tarafından kuşatılması esnasında kale etrafındaki hendekten dolayı şehrin ele geçirilmesi bir süre daha gecikmiş; ancak Memlûk Emîri Yeşbek'in kale etrafındaki hendeği kütük ve toprakla doldurtması üzerine kuşatma

başarıyla tamamlanmıştı (İbn Ecâ, 2019: 55). Karamanoğlu II. İbrahim Bey'in tamir ettirdiği ve son derece muhkem olan Anamur Kalesi'nin batı yönünde su dolu hendekler mevcuttu. Düşmanı güvenle gözetlemek ve gerektiğinde ok atışları yapabilmek için mazgal/menfez (menafiz-i şerefât) denilen küçük delikler⁷ ve askerlerin hareket halinde nöbet tuttukları, surları birbirine bağlayan ve surların üzerinde bulunan seğirdim yolu da mezkûr kalede bulunmaktaydı. Bunların dışında baş kule ve pek çok diğer kuleler mevcuttu ki baş kule diğer kulelerden daha büyük ve kale savunması için merkezî rol oynardı. Öyle ki baş kule katlardan müteşekkil ve kalenin savunma düzeninin stratejik bölgelerine ve bütün surlarına kolayca ulaşım sağlayan vasfa sahipti (Boran, 2004: 214). Bazı şehirlerin çift surlara sahip olduğu bilinmektedir. Zaman zaman Karamanoğullarının ve Ramazanoğullarının hükmettiği Tarsus'un yüksek çift surlara sahip olduğu hatta bazı yerlerde üç sıra halinde surların bulunduğu ve surların önlerinde de meyilli hendeklerin yer aldığı bilinmektedir. Demir kapılar önemli bir savunma unsuruydu. Bertrandon Larende'de bulunan Karamanoğlu kalesinin yıpranmış olmasına rağmen sağlam demir kapılara sahip olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Karamanoğlu hâkimiyetindeki Konya'nın da sağlam surlara ve onların önünde meyilli hendeklere sahip olduğu; surların kulelerle desteklendiği de yine mezkûr seyyah tarafından ifade edilmiştir (Bertrandon, 2000: 176, 181, 185).

Destek birlikleri de savunmanın önemli bir unsuruydu. Karamanoğlu Alâeddîn Ali Bey, Osmanlı hükümdârı Sultan I. Murad'ın, Konya'ya hareket ettiğini öğrenince, şehri tahkim etmeye ve savaş araç-gereçlerini hazırlamaya başlamış; müttefikleri olan Turgutlu, Samagarlı, Bayburtlu, Varsak vs. Türkmen ve Moğol oymaklarından destek talebinde bulunmuştu (Hoca Saadeddîn, 1979a: 163-164; İdris-i Bitlisî, 2008: 368).

Sürpriz baskınlar savunma savaşı yapılırken sık uygulanan bir taktikti. Kadı Burhaneddîn Sivas şehrini Memlûklara karşı savunurken geceleyin ardı ardına sürpriz baskınlar gerçekleştirmişti (Esterâbâdî, 2014: 343). Umur Bey şehit düştüğü İzmir kuşatmasında ümerasından Dünder ile bir pusu planı yapmıştı. Bu plana göre Umur Bey, İzmir sahilinde müsait bir yerde pusuya yatmış, Emîr Dünder ise düşmanı pusunun kurulduğu yere çekmeye çalışmıştı. Frenkler, Emîr Dünder'i yalnız yakaladıklarını düşünerek derhal kale dışına çıkararak saldırı gerçekleştirmişler; ancak bu esnada Umur Bey pusu kurduğu yerden çıkarak, sürpriz baskınını icra etmiş ve düşmana epey zayıat vermiştir (Enverî, Tarihsiz: 110). Bazen şehre veya kaleye gelen destek birlikleri, kuşatma yapan düşmana arkadan sürpriz baskınlar yaparak da savunmaya destek olabilirlerdi. Dulkadir hanedanından Yahya, Memlûk hâkimiyetindeki Malatya'yı kuşatınca, Ramazanoğlu Ömer Bey ve Memlûk ordusu Yahya'ya arkadan sürpriz baskınla büyük zayıat vermişti (Yinanç, 1989: 69).

Şehir ve kale savunmalarında bazen huruç harekâtı yani şehirden çıkarak kuşatma yapan düşmana saldırma faaliyetleri de gerçekleştirilirdi. Bu tarz bir harekâta bir nev'i saldırarak savunma

⁷ Memlûkların Sivas'ı kuşattıklarının ikinci gününde kaleye yaptıkları hücumda Kadı Burhaneddîn'in ordusu kale burçlarındaki menfezlerden yoğun bir ok atışıyla onları engellemişti. (Esterâbâdî, 2014, s.342.)

yapmak denebilir. Memlûklara karşı Sivas savunmasında Kadı Burhaneddîn özel bir birliğine huruç harekâtı emri vermiş ve bu birlik şehirden çıkarak Şam ordusunu dağıtmıştı. Karamanoğullarının Eratnahılara karşı Niğde savunmasında da bir grup, şehirden çıkarak huruç harekâtı denediyse de başarılı olamamıştı (Esterâbâdî, 2014: 147, 347).

Bazı Anadolu Türk beylikleri kale veya şehirlerde savunma savaşı yapma imkânı bulamadığında dağ, tepe gibi yüksek ve muhkem yerlere çekilir; dağ, tepe gibi unsurları doğal bir sur olarak kullanabilirlerdi. Dulkadiroğulları bu hususta bize bir kaç örnek sunmaktadır. Buna göre Dulkadiroğlu Şehsuvar Bey Memlûk kuvvetlerine karşı ordusunu 1471 Ağustos'unun başında Antep'in kuzeybatı istikametinde bulunan Sof Dağı'na konuşlandırmıştı (İbn Ecâ, 2019: 59). Dulkadiroğlu Alâüddeve Bey 1484 yılında Elbistan civarında Memlûk kuvvetlerine karşı kendini savunmak için sarp bir dağa arkasını vermiş ve Osmanlılardan yardımcı kuvvetler gelene dek ihtiyatlı bir şekilde beklemişti (İbn Kemal, 1997: 82; Hoca Saadeddîn, 1979b: 247).

Cebel-i Zühal veya Turna Dağı olarak bilinen yer, mezkûr beyliğin hem düşmanı baskına uğratmak ve hem de gerektiğinde savunma yapmak için son derece muhkem bir yerdî. Dulkadiroğlu Alâüddeve Bey 1515 yılında bu sefer Osmanlıların saldırısında, savunma yapmak üzere bütün hazinesi, maiyeti ve ordusuyla Turna Dağı'nda konuşlanmıştı (Hoca Saadeddîn, 1979c: 239). Hatta burada yapılan savaşa mevkiinden dolayı Turna Dağı Savaşı denilmiştir.

Anadolu Türk beylerinin Timur istilasına karşı aldığı önlemler değerlendirildiğinde bu hususta belki de en ihtiyatlı davranan hükümdârın Kadı Burhaneddîn olduğu görülür. Kadı Burhaneddîn Timur istilasına karşı savunma önlemlerini üç aşamalı olarak yürütmüştür. Bunlar kaleye, savunma teçhizatlarına ve düşmana yönelik olarak tasnif edilebilir. Kaleye yönelik savunma önlemleri kalenin tahkimatıyla ilgili olanlardır. Buna göre Kadı Burhaneddîn'in bu istila ile ilgili olmak üzere yaptığı ilk iş Sivas'ı muhkem hâle getirmek olmuştur. Bunun için pek çok usta getirten Kadı Burhaneddîn, kalenin burçlarının yükseltilmesi ve sağlamlaştırılması, çatlak ve yarıkların onarılması için emir vermişti. Kale kapılarını demirden kanatlarla güçlendirmiş ve bu işten sonra surun etrafına hendek kazdırmış ve bu hendeği de suyla doldurtmuştu. Kale savunma teçhizatlarına yönelik tedbirler için marangozlar getirtilmiş; mancınıkların, arradelerin, taş ve ok atan diğer silahların, ateşleyicilerin tamirat ve bakımları yapıp savunmaya hazır hâle getirilmişti. Son olarak doğrudan düşmana yönelik savunma önlemi de casuslar ve haberciler vasıtasıyla Timur'un hareketlerinin dikkatle takip edilmeye çalışılmasıydı. Bu sırada habercilerin art arda geldiğini ve onların Timur'un her hareketini haber verdiklerini Aziz b. Erdeşir kaydetmektedir (Esterâbâdî, 2014: 322, 433-434).

SONUÇ

Anadolu Türk beyleri düşmana en fazla zararı vermek adına pek çok unsuru en fazla verimle kullanmışlar; hangi tür savaş olursa olsun iklim şartlarından, yeryüzü şekillerinden, ateşten ve su kaynaklarından istifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra düşman hakkında bilgi edinmeye; onu her daim

izlemeye ve düşmanı birtakım tuzaklarla ve hilelerle yönlendirmeye; aksi takdirde düşmanın durum ve hareketine göre taktikler oluşturmaya çalışmışlardır. Bu durum onların yüksek komutanlık vasıflarını haiz ve Türk savaş sanatına da hâkim olduklarını göstermesi bakımından önemlidir.

Türk savaş düzenine göre ordularını düzenleyen beyler, savaş meydanına çıktığında karşılarındaki düşmanın olabildiğince yıpranmış olmasına önem verirlerdi. Bu bakımdan meydan savaşlarıyla ilgili savaş taktikleri daha çok meydan savaşının hemen öncesinde yapılan uygulama ve hilelere dayanmış görünmektedir.

Kuşatma savaşları ile savunma savaşlarının ise meydan savaşlarına göre daha uzun ve zahmetli hazırlıklar gerektiren savaşlar olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra her üç savaş türünde de konuşlanmak stratejik öneme sahipti. Meydan savaşında ve açık alanda yapılan savunma savaşında yüksek ve ordunun arka cenahının doğal bir sedde haiz olmasına, kuşatma savaşında ise kuşatılan kale veya şehrin en zayıf noktasının tespitine dikkat edilmiştir. Ayrıca araştırma konusuna dâhil olan 3 savaş türünde de psikolojik harp uygulamaları ile sürpriz baskınlar görmek mümkün olmuştur.

Kuşatma savaşları süreci meydan ve savunma savaşlarıyla mukayese edildiğinde daha değişken durmaktadır. Yani kuşatma savaşları süreci incelendiğinde bazen çok gürültülü, fiilî bir savaş vuku bulurken bazen sadece propaganda ve sızma faaliyeti veya halkın teslim olmasıyla kale veya şehirler ele geçirilebiliyordu. Ancak meydan veya savunma savaşları süreci çoğunlukla sert fiilî savaşlar hâlinde geçmekteydi.

Teçhizat seçimi ve kullanımını belirleyen husus ise savaşın türünden ziyade o anki şartlar ve imkânlar olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim mancınık hem kuşatma hem de savunma teçhizatı olarak kullanılmıştır. Alev her üç savaş türünde de çeşitli amaçlar için kullanılmıştır.

Anadolu Türk beyliklerinin askerî temellere dayanan bir siyasî organizasyon oldukları göz önüne alındığında bu çalışmada yer alan savaş sanat ve taktiklerinden çok daha fazlasına sahip oldukları ve bunları uygulamış oldukları muhakkaktır. Nitekim çalışmada verilen örnekler Anadolu Türk beylerinin hayatlarında savaş sanatlarının büyük bir yer tuttuğunu göstermesi bakımından kıymetlidir.

KAYNAKÇA

Anna Komnena. (1996). Alexiad Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi Malazgirt Sonrası. (Çev. Bilge Umar). İstanbul: İnkılâp Yayınevi.

Arifi. (h. 1331). "Maraş ve Elbistan'da Zülkadir (Dulgadir) Oğulları Hükümeti." Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası (33), 535-552.

Âşık Paşazâde. (2003). Osmanoğulları'nın Tarihi. (Haz. Kemal Yavuz, Mehmet Ali Yekta Saraç). İstanbul: K Kitaplığı.

- Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî. (2014). *Bezm u Rezm Eğlence ve Savaş*. (Çev. Mürsel Öztürk). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Baykara, T. (2017). “Gediz Vadisinde Germiyan-Aydın Çekişmesi ve Germiyanlıların Menşei Hakkında”, *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu-III Germiyanogulları Beyliği*. (Haz. Mehmet Ersan, Mehmet Şeker). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3-9.
- Bertrandon De La Broquiere. (2000). *Bertrandon De La Broquiere’in Denizaşırı Seyahati*. (Çev. İlhan Arda). İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Boran, A. (2004). “Anamur (Mamuriye) Kalesi Kale Kitabesi ve İç Kale Camii”, *Vakıflar Dergisi* (28), 211-224.
- Enverî. (Tarihsiz). *Düstûr-nâme*. Paris Millî Kütüphane Türkçe Eserler Kısmı, Numara 250.
- Ergin, M. (Haz.). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gelibolulu Mustafa Âlî. (1997). *Kitâbü’t-Târih-i Kühnü’l-Ahbâr*, Cilt 1/II. (Haz. Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar, Ahmet Gül, İbrahim Hakkı Çuhadar). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Gelibolulu Mustafa Âlî. (2006). *Füsûl-i Hall ü Akd ve Usûl-i Harc ü Nakd İslam Devletleri Tarihi 622-1599*. (Haz. Mustafa Demir). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Göde, K. (2000). *Eratnalılar (1327-1381)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Hasan-ı Rumlu. (2006). *Ahsenü’t-Tevârih*. (Çev. Mürsel Öztürk). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Hoca Saadeddîn Efendi. (1979a). *Tâcü’t-Tevârih*, Cilt 1. (Haz. İsmet Parmaksızoğlu). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hoca Saadeddîn Efendi. (1979b). *Tâcü’t-Tevârih*, Cilt 3. (Haz. İsmet Parmaksızoğlu). İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hoca Saadeddîn Efendi. (1979c). *Tacü’t-Tevârih*, Cilt 4. (Haz. İsmet Parmaksızoğlu). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İbn Bibi. (1996). *El-Evamirü’l-Ala’iye fi’l-Umuri’l-Ala’iye (Selçukname)*, Cilt 2. (Haz. Mürsel Öztürk). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İbn Kalânîsî. (2015). *Şam Tarihine Zeyl*. (Çev. Onur Özatağ). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İbn Kemal. (1997). *Tevârih-i Âl-i Osman VIII. Defter*. (Haz. Ahmet Uğur). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- İbni Tagrıberdi. (2013). *En-Nücümü'z-Zâhire* (Parlayan Yıldızlar). (Çev. D. Ahsen Batur). İstanbul: Selenge Yayınları.
- İdris-i Bitlisî. (2008). *Heşt Bihişt*. Cilt 1. (Haz. Mehmet Karataş, Selim Kaya, Yaşar Baş). Ankara: Bitlis Eğitim ve Tanıtma Vakfı Yayınları.
- İnalçık, H. (2015). *Has-Bağçede 'Ays u Tarab Nedîmler Şairler Mutripler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2007). *Türk Millî Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kaya, K. K.-Tarifci, S. (2021). "I. Haçlı Seferinde Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın Uyguladığı Savaş Taktikleri ve Türk Ordusunun Savaşçılık Özellikleri Hakkında Bir Değerlendirme." *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* (6), 55-70.
- Kerîmüddîn Mahmud-i Aksarayî. (2000). *Müsâmeretü'l-Ahbâr*. (Çev. Mürsel Öztürk). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kesik, M. (2017). *At Üstünde Selçuklular Türkiye Selçukluları'nda Ordu ve Savaş*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Koca, S. (2005). *Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Mehmed Neşrî. (1987). *Kitâb-ı Cihan-Nümâ Neşrî Tarihi*. Cilt 1. (Haz. Faik Reşit Unat, Mehmet Altay Köymen). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mehmed Neşrî. (1995). *Kitâb-ı Cihan-Nümâ Neşrî Tarihi*. Cilt 2. (Haz. Faik Reşit Unat, Mehmet Altay Köymen). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mikhael Doukas. (2008). *Tarih Anadolu ve Rumeli 1326-1462*. (Çev. Bilge Umar). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Muhammed b. Mahmud b. Ecâ et-Türkî. (2019). *İbn Ecâ Seyahatnâmesi*. (Çev. Mehmet Şeker). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Müneccimbaşı Ahmed İbn Lütfullah. (2014). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi (1299-1481) Câmiü'd-Düvel*. (Haz. Ahmet Ağırakça). İstanbul: Akdem Yayınları.
- Özcan, A. (1989). "Akıncı", *TDV İslam Ansiklopedisi*. Cilt 2. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 249-250.
- Öztürk, N. (Haz.). *Anonim Osmanlı Kroniği*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Şihabeddîn İbn Fazlullah El-Ömerî. (2014). *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım Mesâlikü'l-Ebsâr*. (Çev. D. Ahsen Batur). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Şikârî. (2005). *Karamannâme*. (Haz. Metin Sözen, Necdet Sakaoğlu). İstanbul: Karaman Valiliği-Karaman Belediyesi Yayını.

Tansel, S. (1969). Yavuz Sultan Selim. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Willermus Tyrensis. (2016). Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği. (Çev. Ergin Ayan). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Yinanç, R. (1989). Dulkadir Beyliği. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Yusuf Has Hacib. (1974). Kutadgu Bilig. (Çev. Reşit Rahmeti Arat). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Yücel, Y. (1991). Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.